

РОЗВИТОК КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

В статті розглядається проблема розвитку творчих здібностей дітей. Подаються результати теоретичного аналізу накопиченого в психології досвіду вивчення креативності, що свідчить про наявність творчого потенціалу у кожної дитини та можливість його розвитку. Звертається увага на зв'язок творчості як психічного процесу з іншими психічними процесами. Підкреслюється особлива роль сприйняття у творчому процесі та необхідність його розвитку у дитинстві. Вказується на зв'язок креативності з такими якостями особистості як вигадка, оригінальність, ініціативність, настирливість, працездатність.

Аналізуються чинники зовнішнього середовища, що можуть чинити як позитивний, так і негативний вплив на розвиток креативності. Okремо розглядаються чинники родинного середовища, що зумовлюють високі показники креативності: наявність у дитини вибору, можливість емоційного самовираження, позитивне відношення дорослих до її дослідницької активності, підвищення самооцінки з боку дорослих, зменшення вимог до неї та покарань. Подається точка зору вітчизняних науковців, які вважають основною умовою розвитку креативності розвиток особистості дитини та створення умов для формування її особистісних якостей. Наводяться рекомендації Дж. Гауена батькам, які переймаються творчим розвитком своїх дітей. Йдеться про сенситивні періоди у розвитку креативності, а саме: дошкільний і молодший шкільний вік, що є найсприятливішим для творчого розвитку особистості. Представлені рекомендації педагогам щодо стимулювання розвитку творчих здібностей дітей. Розглядаються нові програми, методи та шляхи розвитку їх креативності.

Ключові слова: обдарованість, творчі здібності, детермінанти творчості, розвиток креативності, поради батькам, креативний вчитель.

Постановка проблеми. Життя в динамічному, безперервно мінливому світі ставить сучасну людину не тільки перед необхідністю адаптуватися до нових умов життя, але й активно, творчо пізнавати навколишню дійсність, впевнено діяти в непередбачуваних ситуаціях. Щоб долати труднощі, знаходити інноваційні шляхи вирішення проблем, бути успішною, людина повинна активізувати свій творчий потенціал, свою креативність. Креативність як творча здібність виступає потужним фактором розвитку особистості, визначає її готовність до нестандартного мислення й поведінки. Творча обдарованість стає запорукою економічного процвітання й засобом національного престижу. Тому перед практичною освітою постає завдання виховання креативної особистості, здатної до творчої діяльності в різних сферах життя.

Проблема творчості широко розробляється у вітчизняній психології. Зараз дослідники ведуть пошук інтегративного показника, що характеризує творчу особистість. Він може визначатися як деяке поєднання інтелектуальних та мотиваційних факторів, або ж розглядатись як неперервна єдність процесуальних й особистісних компонентів мислення та творчого мислення.

Першими до розробки проблем креативності взяли американські психологи Дж. Гілфорд, П. Торренс, Дж. Рензулі, Р. Стернберг, Ф. Баррон. У вітчизняній психології вагомий внесок в дослідження даної проблеми було зроблено завдяки працям О.М. Матюшкіна, Я.О. Пономарьова, Д.Б. Богоявленської, Є.П. Іл'їна, В.М. Дружиніна, О.Л. Яковлевої, В.О. Маляко. Незважаючи на те, що вже проведена велика кількість досліджень в галузі психології креативності, проте й досі не вироблено цілісної концепції, не розв'язані питання про джерела й детермінанти творчості, взаємозв'язок особливостей особистості й творчості. Одне з центральних питань – питання про можливість навчання й розвитку креативності, тобто формування творчих вмінь, творчого мислення, творчого стилю діяльності, й досі залишається дискусійним. Тому в даній статті здійснено спробу теоретичного аналізу досвіду вивчення креативності в психологічній науці, розглянуто нові програми, методи та прийоми розвитку творчих здібностей, а також необхідні для цього психолого-педагогічні умови.

Теоретичний аналіз проблеми. Дослідження проблеми розвитку творчих здібностей потребує з'ясування понять творчість та креативність. Більшість дослідників схильні розглядати творчість як процес, що має певну специфіку й призводить до створення нового, а креативність – як потенціал, внутрішній ресурс людини, творчу здібність. Невирішеним залишається питання про те, чи є креативність компонентом розумової та інших видів обдарованості, чи її варто розглядати як самостійний особливий вид обдарованості.

Г. Айзенк, спираючись на вагомий кореляції між IQ й тестами Дж. Гілфорда на дивергентне мислення, висловив думку, що креативність є компонентом загальної розумової обдарованості. За твердженням О.М. Матюшкіна, обдарованість в цілому – це і є творча обдарованість. Проте Н.С. Лейтес не ототожнює ці поняття і вважає, що творчість означає, перш за все, особливий склад розуму, особливу якість розумових процесів. В.С. Юркевич на основі аналізу зарубіжних досліджень та особистої практичної роботи з обдарованими дітьми робить однозначний висновок: творча обдарованість та інтелектуальна обдарованість

– це різні типи обдарованості, різні типи особистості [11; 81]. Таким чином, за вдалим порівнянням К.А. Торшиної, креативність у різних концепціях постає у вигляді частин головоломки, зібрати яку до кінця не вдалося ще нікому [4; 18].

Теоретичний аналіз проблеми дозволяє говорити про те, що творчий потенціал властивий кожній дитині і дає можливість визначити шляхи його розвитку. Творчість – це звичайна природна функція мозку, що проявляється в діяльності за наявності спеціальних умов та можливостей до того чи іншого виду діяльності. Творчість може виявлятися в будь-якій діяльності – науковій, викладацькій, спортивній, у побуті, торгівлі, кулінарії, тому вона розглядається не як якийсь особливий вид діяльності, а як специфічний стиль діяльності. Більше того, на думку ряду дослідників, креативність – це не єдиний фактор, а сукупність різних здібностей, кожна з яких може бути представлена різною мірою у тієї чи іншої людини. Мова йде про те, що в одному виді діяльності людина може проявляти надзвичайні творчі можливості, а в іншому – виявитися зовсім нетворчою, що легко пояснити відсутністю здібностей до цієї діяльності. Це положення має важливе значення для практичної педагогіки, бо допомагає вчителю побачити своєрідну індивідуальну креативність кожної дитини.

Творчі здібності легше й частіше проявляються в тій діяльності, до якої у дитини є певні схильності, інтерес. Визначити її та відповідно розвивати в ній креативність можна, залучаючи дитину змалку до різних видів діяльності, спонукаючи до самостійного мислення, до радості власних відкриттів, а далі – до постановки проблем, комбінації набутих знань.

У наш час більшість дослідників вимірюють чотири основні показники креативності за допомогою тесту П. Торренса: швидкість, гнучкість, оригінальність та розробленість. У ряді вітчизняних та зарубіжних досліджень відзначається, що між цими характеристиками наявні досить тісні зв'язки. Але привертає увагу той факт, що в дослідженні М.С. Єгорової жоден показник креативності не був стабільним на проміжку від 6 до 10 років. На думку автора, це свідчить про чутливість креативності до зовнішніх впливів (особливо навчання й виховання) [4; 181]. Таку тенденцію відзначають й інші автори та вказують на важливість розвитку креативності у дитячі роки.

Останнім часом у психології обдарованості все частіше йде мова про те, що основні показники креативності, введені Дж. Гілфордом та П. Торренсом, мають малі прогностичні можливості і, як правило, слабо передбачають творчі досягнення людини в буденній та професійній діяльності. З цього приводу Т.А. Барішева та Ю.А. Жигалов зазначають, що до креативності (швидкість, гнучкість, оригінальність, розробленість) доцільно було б ввести здібності до інтуїції, перетворення, прогнозування та асоціативність [4; 184].

Творчість, що розглядається як психічний процес, тісно пов'язана з іншими психічними процесами. За результатами ряду досліджень головним психічним процесом, що регулює творчу діяльність, є сприйняття. Сенсорна сфера творчих людей характеризується низкою особливостей:

- неабиякою чутливістю до субсенсорних підказок;
- умінням бачити неточності, дефекти, незвичайні й унікальні властивості в самих об'єктах;
- особливим інтуїтивним баченням головного, значимого, що дозволяє сприймати "нові функціональні використання об'єктів";
- "комплексністю", "синтетичністю" сприйняття, що дозволяє вловити схожість між об'єктами там, де для іншого, "аналітичного" типу сприйняття, воно відсутнє.

Таким чином, сприйняття володіє усіма ознаками креативності і його можна віднести до творчих здібностей [3; 175]. У самому сприйнятті "готується" матеріал для майбутньої роботи мислення. Тому з метою розвитку творчих здібностей необхідно навчити дітей сприймати, бачити світ, орієнтувати їх на активне, мисляче сприйняття, котре допомагало б актуалізації отриманих знань для вирішення конкретних проблем.

Важливе значення у процесі творчої діяльності мають уява, фантазія, інтуїція, неусвідомлені компоненти розумової активності. Вони розглядаються як природна основа будь-якої творчої діяльності. Більш того, уява й фантазія розширюють знання та інтереси дітей, оскільки не обмежені ні майбутнім, ні минулим. Вони допомагають бачити і ставити проблеми.

Варто відзначити ще одну інтегральну творчу здібність, яка ґрунтується на високій лабільності нервових процесів, уяві, гнучкості, пластичності, рухливості мислення – це здатність до імпровізації. Вона здійснюється без попередньої підготовки на основі миттєвої асоціації й виражається в оригінальному рішенні, підході, інтуїтивному виникненні ідеї.

До основних характеристик креативності відносять вигадку, дар передбачення, ініціативність, настирливість, високу самоорганізацію, працездатність, оригінальність. За даними досліджень, з оригінальністю поєднані такі характеристики особистості як домінантність, чутливість до емоцій, здатність до ідентифікації себе з іншими людьми та легкої зміни ролей [13; 4]. Особистість, яка володіє цими якостями, знаходить задоволення не тільки в досягненні мети, а, перш за все, в самому процесі творчості.

П. Торренс зазначає, що оскільки спадковість не є основним показником майбутніх творчих досягнень, тому основну увагу потрібно звертати на фактори зовнішнього середовища, що можуть чинити як позитивний, так і негативний вплив на розвиток здібностей [10; 111]. На його думку, для виявлення й розвитку творчих здібностей дитини важлива підтримка оточення і, в першу чергу, батьків та інших дорослих. Сім'я здатна як розвинути, так і знищити творчий потенціал дитини ще в дошкільний період.

Досліджуючи вплив родини на формування креативної особистості, психологи виділяють наступні параметри сімейного виховання:

- гармонійність – негармонійність відносин між батьками та дітьми;
- творча – нетворча особистість батьків як взірць для ідентифікації;
- спільність або відсутність захоплень в інтелектуальній сфері;
- очікування батьків по відношенню до дитини [8; 87].

В дослідженнях Гетцельса й Джексона виявлено, що рівень матеріального становища сім'ї не відіграє особливої ролі в розвитку здібностей дитини. Більш суттєвий вплив чинить професія батьків, їх соціальний статус й позиція по відношенню до дітей. В таких родинах заохочується інтелектуальна зацікавленість дитини, надається значна свобода у виборі інтересів, стимулюється інтелектуальна діяльність і створюються умови для прояву індивідуальних особливостей [4; 323]. Нерідко креативні діти настільки захоплюються своїми особливими інтересами, що поведінка їх стає ексцентричною. Незвичні вчинки й поведінку дітей батьки повинні сприймати як цікаві, багатобіччі і не показувати свою роздратованість, незадоволеність. Сприйняття й цінності такої дитини значно відрізняються від тих, що властиві їх одноліткам. Креативна дитина потребує розуміння й підтримки дорослих і родина повинна забезпечити їй психологічний захист, зміцнити саморозуміння й самосприйняття.

Американський психолог Дж. Гауен надає цілу серію корисних порад батькам, які переймаються розвитком творчих здібностей дитини. Він зазначає, що в родині потрібно підтримувати необхідну для творчості атмосферу, допомагати дитині долати непорозуміння з боку дорослих, негативну реакцію ровесників. "Чим ширше ми відкриваємо можливості для конструктивної творчості, – говорить Дж. Гауен, – тим більш щільно затуляються клапани деструктивної поведінки. Дитина, яка позбавлена позитивного творчого виходу, може направити свою творчу енергію в зовсім небажаному напрямку" [10; 120].

Дослідження впливу сімейного мікросередовища дозволило виділити декілька предикторів високих показників креативності. До них належать: наявність у дитини вибору, можливість емоційного самовираження, позитивне ставлення оточуючих до її дослідницької активності, підвищення самооцінки з боку дорослих, зниження вимог до неї [6; 82].

За переконанням В.Н. Новлянської, сучасна благополучна сім'я може несвідомо створювати перепони на шляху розвитку креативності дитини. Так, в родині, в якій виховується одна дитина, її просто "закидають" дорогими іграшками, тому у неї не виникає бажання щось створювати, щось чимось замінити. Вона постійно відчуває нестачу в друзях для спілкування на рівні гри та фантазії [9; 43]. Завдання батьків – направляти і підтримувати інтерес дошкільника до гри, ставити перед ним завдання, що потребують активної роботи думки і дій для їх розв'язання.

Дослідженнями ряду психологів доведено, що продуктивному творчому мисленню сприяє оволодіння спеціальними способами, до яких належать: виділення протилежних властивостей, пошук аналогій, асоціювання понять, ставлення запитань, переформулювання, генерування ідей, зміна альтернативи, комбінування та інші. Деяким з них можна навчити дитину вже у віці 5-7 років. Основний шлях формування креативності у дошкільнят полягає у створенні доступних для них проблемних ситуацій, постановці творчих завдань, формуванні евристичної структури досвіду дитини й засобів її діяльності, що сприяють самостійному пошуку. В методичних аспектах реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку " Я у Світі " автори виділяють показники сформованості креативності в дошкільника, які бажано розвивати у дитини в ході навчально-виховного процесу. Серед них – уміння дивуватися, самокритичність, здатність посміятися над собою, метафоричність (створення фантастичних ідей), відкритість новим ідеям, інтерес до невідомого [8; 85]. З точки зору дослідників творчості, креативність формується тоді, коли немає зразка, що чітко регламентує поведінку дитини, але є позитивний приклад творчої особистості в родині або найближчому оточенні й створюються умови для її наслідування, оскільки творча поведінка підкріплюється різними виховними засобами. Так, В.М. Дружинін вважає, що розвиток креативності відбувається за наступним механізмом: на основі загальної обдарованості під впливом мікросередовища і наслідування формується система мотивів та особистісних властивостей (незалежність, мотивація самоактуалізації, нонконформізм) і загальна обдарованість перетворюється в актуальну креативність [4; 179].

П. Торренс, В.М. Дружинін, Д.Б. Богоявленська, В.С. Юркевич виділяють дві фази розвитку креативності. Перша фаза характеризується відсутністю будь-якої спеціалізації – дитина творить в різних напрямках культури. Цей сенситивний період розвитку креативності припадає на вік від 3 до 5 років. Механізм її формування – наслідування значущого дорослого як креативного зразку. У дитини з'являється потреба діяти як дорослий, зрівнятися з ним. У дошкільників спостерігається масовий прояв творчості, котрий відображає природну поведінку дитини, бо у неї відсутній досвід, що заважає їй творити. В.С. Юркевич називає цю креативність "наївною", а П. Торренс вважає природним даром [4; 193]. Згодом, в процесі розвитку, помічається схильність дитини до того або іншого виду занять і у віці 13-20 років виникає "спеціалізована" креативність, тобто здатність до творчості у певному виді діяльності. На цьому етапі особливого значення набуває професійний зразок.

Дослідження впливу родинного середовища на розвиток здібностей дитини виявили декілька чинників, що зумовлюють високі показники креативності (по тесту П. Торренса). До них належать: наявність у дитини вибору, можливість емоційного самовираження, позитивне відношення оточуючих до її дослідницької активності, підвищення самооцінки з боку дорослих, зменшення вимог до неї та покарань [8; 82].

Для розвитку креативності необхідно мати вольові якості, які виховуються в родині з більш жорсткими умовами. Можна бути креативною особистістю, зазначають психологи, але не досягти ніяких результатів при відсутності внутрішньої витримки, волі і підтримки ззовні. Для творчої самореалізації

необхідні психологічна свобода і психологічна безпека. Батьки повинні навчити дитину відстоювати свої оригінальні погляди, долати непорозуміння оточуючих, розвивати мотивацію досягнення, ціннісні орієнтації, що дозволяють реалізувати творчі рішення. Відсутність креативності, на думку спеціалістів, частіше за все є наслідком авторитарної, жорсткої системи виховання, що подавляє структури власного "Я" дитини, які здатні протистояти тиску середовища. Особливо небезпечно, коли це відбувається до першого народження особистості, приблизно в трьохрічному віці.

В зв'язку з цим варто згадати точку зору Д.Б. Богоявленської, яка вважає, що основною умовою розвитку креативності є розвиток особистості дитини. У дітей з високим рівнем креативності до 7 років практично сформовані найважливіші характеристики особистості – позитивне відношення до себе і оточуючого світу, розвинена рефлексія; діти з середнім та низьким рівнем креативності мають середній та низький рівень розвитку особистісних якостей [8; 78]. Рівень креативності підлітків пов'язаний з такими особистісними властивостями як здатність до самостійного прийняття рішень, впевненість у собі, прагнення до влади, уміння триматися в компанії, толерантність. Якісні відмінності існують і в свідомості креативних підлітків у порівнянні з їх звичайними однолітками. Для них характерна більш висока самоповага, віра у свої особисті здібності; у них вищі показники саморозуміння. У креативів інтернальний локус контролю, вони більш схильні звинувачувати самих себе у своїх невдачах [4; 236]. Таким чином, аби не знищити творчий потенціал дитини, не загальмувати її розвиток, потрібно не тільки розвивати креативність, а й створювати умови для розвитку її особистісних якостей, бажання діяти у відповідності до загальнолюдських цінностей і домагатися результату.

За даними О.Л. Солдатової, включення в систему освіти формування деяких способів креативної поведінки й самовираження, моделювання творчих дій, опанування технологій творчої діяльності демонструє суттєвий зріст креативності, а також появу і підсилення таких креативних якостей особистості, як незалежність, відкритість новому досвіду, чутливість до проблем, високу потребу в творчості [4; 318]. Тому проблема навчання креативній поведінці надзвичайно актуальна для сучасної системи освіти.

На жаль, в сучасній школі "губиться" багато обдарованих креативних учнів, бо вони не такі як інші і не завжди визнаються вчителями й однолітками. Вчителі надають перевагу дітям інтелектуалам, бо креативи – нонконформісти, бунтарі, фантазери, полюбують гумор, виявляють його у відповідях при дослідженні нестандартних ситуацій. Формалізована стандартна освіта з обов'язковою дисципліною, змагальністю, уніфікованими програмами виявляється для них неприйнятною, постійно створює стресові ситуації. За результатами психологічних досліджень, через орієнтацію навчання на середні показники, переважання регламентованої поведінки відбувається "дискримінація" висококреативних дітей у школі. Близько 70% випадків непорозуміння та конфліктних ситуацій вчителів з учнями відбувається за участю креативних дітей [14; 68].

Варто вказати й на недостатній рівень підготовки вчителя до роботи з дітьми, які проявляють нестандартність мислення й поведінки. Оцінюючи таких учнів, вчителі відмічають в їх поведінці демонстративність, упертість, небажання слідувати позитивним зразкам. Такі оцінки, на думку психологів, є наслідком неадекватного розуміння педагогом особистості та особливостей розвитку обдарованої дитини. Дослідження П. Торренса показують, що креативні діти швидко проходять початковий рівень розвитку інтелекту й чинять опір усім видам репродуктивних робіт. Складність такої ситуації полягає в тому, що обдарована дитина без допомоги психолога або вчителя не може зрозуміти причину свого опору тим видам робіт, які охоче виконують інші [4; 327]. Тому зрозуміло, що здійснювати розвиток та навчання креативних школярів повинні креативні вчителі.

Л.Б. Єрмолаєва-Томіна, на основі досліджень західних психологів, сформулювала рекомендації педагогам щодо стимулювання розвитку творчих здібностей школярів:

1. Уважно і чуйно ставитися до всіх проявів творчої активності дітей.
2. Змінювати внутрішній настрій по відношенню до кожного учня: потрібно бачити в кожному з них потенційні творчі здібності.
3. Педагог повинен навчитися бачити креативність учнів не тільки під час занять, а й в інших видах позашкільної діяльності.
4. Формувати в учнів достатньо високу самооцінку, що стимулювала б їх до діяльності.
5. Педагог повинен розвивати свою креативність [4; 328].

Як свідчить досвід роботи з обдарованими дітьми, вони потребують особливих умов навчання і особливого підходу з боку вчителя. Щоб мати можливість творити й навчатись творчості у всіх видах діяльності, необхідно подбати про відповідні засоби навчання, прийоми та методи, що дозволяли б здійснювати таке навчання найефективнішим чином.

Перші методи розвитку креативного мислення були розроблені Дж. Гілфордом, П. Торренсом, Р. Крачфілдом, Де Боно і отримали широке застосування в шкільній практиці. У вітчизняній психології і педагогіці розроблені і застосовуються різні програми та методи розвитку креативності (В.М. Дружинін, Н.В. Хазратова, Н.А. Багдасаров, Н.Д. Бабаєва, О.Л. Яковлева, В.О. Маляко). В останні роки стали помітними спроби віднайти методи й прийоми активізації творчого пошуку. Серед нових методів стимулювання творчості найбільшу увагу привертають методи синектики, метод "брейнстормінгу" (штурму мозку), "ТРИЗ" (способи розв'язання винахідницьких задач), морфологічного аналізу, конференція ідей, гірлянди асоціацій. Одним з ефективних шляхів розвитку дивергентного мислення й когнітивного стилю є різні форми інтелектуальних тренінгів. Розроблені програми, котрі направлені на розвиток особистісних

компонентів творчості. Серед останніх найбільш відомою є програма О.Л. Яковлевої, що побудована на принципі трансформації когнітивного змісту в емоційний з дотриманням умов безоціночного прийняття.

Згідно цієї програми основна робота здійснюється з емоційними станами та реакціями особистості, що виникають у відповідь на спеціально запропоноване завдання. Відповідний зміст відноситься автором до чотирьох основних областей та поділяється на чотири блоки:

1. "Я – Я" (Я в спілкуванні з самим собою).
2. "Я – інший" (Я в спілкуванні з іншими).
3. "Я – суспільство" (як Я спілкуюсь з суспільними інститутами).
4. "Я – світ" (як Я досліджую світ).

Кожен з блоків містить ланцюг ситуацій, що розкривають його зміст. Основне завдання ведучого – перевести зміст ситуації в емоційний план, тобто виявити емоційне відношення особистості до проблем, які з'являються перед нею, прийняти та підтримати емоційні реакції, що виникають [15; 28-30].

В контексті проблеми розвитку креативності виникає інтерес до організації педагогічного супроводу, що направлений на створення креативного середовища в освітньому закладі. Він відбувається навколо інтересів дитини і виконує функцію адаптації школи до індивідуальних особливостей і суб'єктивних потреб учнів. Педагогічна діяльність, що направлена на розвиток креативної середовища, має ряд характерних ознак:

- уважне відношення до незвичайних запитань;
- уважне відношення до незвичайних ідей;
- демонстрація цінності дитячих ідей;
- надання дітям більшої самостійності;
- створення вільних навчальних умов.

У процесі викладання, що базується на принципах педагогічного супроводу, акцент робиться не на програмній матеріал, а на організацію індивідуальної пізнавальної діяльності на основі знання її психологічної природи і вчитель допомагає дітям відчути власне значення, віру в себе. За умов такого навчання педагог стає не інформатором, а координатором, організатором діалогу, консультантом учнів з урахуванням їх індивідуальних здібностей. Він здійснює пошук найбільш ефективних способів засвоєння знань, заохочує цікаві знахідки, аналізує невдалі спроби, стимулює дітей до усвідомлення своїх поразок і перемог. Такий підхід до розвитку креативності є найбільш оптимальним в умовах навчально-виховного процесу школи [5; 112-113].

Доволі цікавою є технологія навчання, запропонована А. Сологубом [12; 4-5]. На думку автора, креативна освіта передбачає творчість учнів завдяки залученню їх до активного дослідження і формування творчого стилю діяльності, здобуття нових знань та вияву творчих рис. Це стає можливим завдяки використанню змісту освіти як матеріалу для дослідження та узгодження організації процесу навчання учнів з процесом наукового дослідження. Вчитель виступає в ролі фасилітатора і спонукає школярів до максимальної пізнавальної активності. Він створює творчий психологічний клімат засобами співпраці з учнями. Серед різноманітних методів, що використовуються в процесі креативного навчання, головне місце займають дослідницький та частково-пошуковий. Головна відмінність між креативним і розвиваючим навчанням, на думку А. Сологуба, полягає в тому, що креативне навчання сприяє розвитку як інтелектуальних, так і творчих здібностей особистості, а розвиваюче – лише інтелектуальних.

Відомий український психолог В.О. Маляко вважає, що в питанні про розвиток креативності не може йтися про алгоритми, якісь стандартні прийоми, способи й методи, а, в першу чергу, потрібно формувати стратегію. Під стратегією він розуміє системне утворення, в яке входять установки на виконання певним чином спрямованого пошуку та уміння розв'язувати конкретні завдання (тактики) [6; 3]. В.О. Маляко пропонує створену ним систему, яка водночас має діагностичну й тренувальну спрямованість – КАРУС (аббревіатура від слів Комбінування – Аналогізування – Реконструювання – Універсальний підхід – Ситуативна поведінка /спроби розв'язувати завдання як заманеться/).

Відомо, що можна бути творчою людиною, але не досягнути ніяких результатів. Для реалізації креативності необхідно мати сильні особистісні якості, внутрішню витримку та підтримку ззовні. Важливу роль відіграють також мотивація досягнення, наявність знань, які дозволяють оцінити ефективність різних варіантів рішень, і відповідні ціннісні орієнтації, які дають можливість реалізувати творчий задум. Для трансформації дитячої творчості в дорослу, завданням якої є створення принципово нового значимого для суспільства продукту, дитина повинна набути якості, які дозволяють їй подолати супротив суспільства. Таким чином, провідну роль в детермінації творчої поведінки відіграють мотивація, ціннісні орієнтації та особистісні риси.

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми свідчить, що в останні роки більш помітними стали спроби віднайти шляхи стимулювання творчого потенціалу особистості. З'ясовані чинники впливу на розвиток креативності, серед яких основну роль посідає родина та школа. На можливість реалізації творчого потенціалу значний вплив чинять особистісні якості, такі як працелюбство, воля, наполегливість, прагнення реалізувати задумане. Розроблені нові програми, методи та прийоми розвитку творчих здібностей (В.М. Дружинін, Н.В. Хазратова, Н.Д. Бабаєва, О.Л. Яковлева, В.О. Маляко, А. Сологуб). Це потребує створення особливих умов та особливого підходу до дітей в процесі навчання й виховання і, перш за все, підготовки креативного вчителя, який зміг би і бажав би навчати креативних учнів.

Використані джерела

1. Белова Е.С. Одаренность малыша: раскрыть, понять, поддержать. – Флинта, 2004. – 144 с.
2. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. – СПб., 2002.
3. Ермолаева-Томина Л.Б. Проблемы развития творческих способностей (по материалам зарубежных исследований) // Вопросы психологии. – 1975 – №5 – С. 166-175.
4. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Питер, 2009. – 448 с.
5. Левицкая И.Б., Турчак С.К. Развитие креативности школьника // Педагогика. – 2007. – №4. – С. 112-114.
6. Маляко В.О. Чи можна навчити творчості // Обдарована дитина. – 1998. – №2. – С. 3
7. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку " Я у Світі " / О.Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко та ін. – К.; Світич, 2009. – 208 с.
8. Николаева Е.И. Психология детского творчества. – СПб.; Речь, 2006.
9. Новлянская В.Н. Почему дети фантазируют? – М., 1978.
10. Одаренные дети: Пер. с англ. / Общ. ред. Г.В. Бурменской, В.М. Слущкого. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.
11. Психология одаренности детей и подростков / Под ред. Н.С. Лейтеса. – М.: Академия, 1996. – 416 с.
12. Сологуб А. Технологія креативного навчання // Управління освітою. – 2006. – 11(131) червень. – С. 4-5.
13. Туник Е. Диагностика творческого мышления: креативные тесты. – М.: Чистые пруды, 2006. – 32 с.
14. Федотова Т.В. Основні підходи до проблеми розвитку креативності особистості // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №9. – С. 60-65.
15. Яковлева Е.Л. Развитие творческого потенциала школьников // Вопросы психологии. – 1996. – №3. – С. 28-37.

Poznyak T.M.

PERSONALITY'S CREATIVE ABILITIES DEVELOPMENT

This paper addresses the problem of children creative abilities development. The theoretical analysis results of the creativity studying experience gained in psychology, which proves the creative potential of every child and the possibility of its development, are presented. Attention is drawn to the connection between creativity as a mental process with other mental processes. The special role of perception in the creative process and the need for its development in childhood is emphasized. The connection of creativity with such personality traits as an invention, originality, initiative, pragmatism, ability to work is pointed out.

The factors of the environment that can have both positive and negative effects on the development of creativity are analyzed. The family environment factors are considered and it is shown that these factors contribute to high levels of creativity: the presence of the child's choice, the possibility of emotional self-expression, positive attitude of adults to the child's research activity, increasing of self-esteem from adults, reducing the requirements for a child and punishment. The opinions of native scientists, who believe that the main condition for the creativity development is the child's personality development and creating conditions for the personality traits formation, are presented. J. Hauen's recommendations for parents who worry about their children's creative development are given. It is written about such sensitive periods in creativity development as preschool and primary school age, which are the most propitious for personality's creative development. The recommendations for teachers on how to encourage the development of children's creative abilities are presented. New programs, techniques and the development ways of their creativity are examined.

Key words: *giftedness, creative abilities, determinants of creativity, creativity development, recommendations for parents, a creative teacher.*

Стаття надійшла до редакції 24.09.2013

